

سوال

تصمیم به توبه دارم و دست از گناه کشیده‌ام و قصد جدی به عدم تکرار آن دارم، اما مشکلم این است که در دل احساس پشیمانی نمی‌کنم. چگونه می‌توانم از گناه پشیمانی حاصل کنم حال آنکه محقق شدن پشیمانی سخت است زیرا ندامت یک فعل نیست بلکه یک انفعال است و در توان شخص مکلف نیست و انفعالات اختیاری نیستند، بنابراین چرا ما برای توبه مکلف به پشیمانی شده‌ایم حال آنکه این به دست ما نیست؟ و آیا در دعایم از الله بخواهم که مرا پشیمان کند؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

شروط توبه صحیح این است:

۱- دست کشیدن از گناه.

۲- پشیمانی برای آنچه گذشته است.

۳- عزم جدی برای عدم تکرار آن گناه.

و اگر توبه از گناهی مربوط به حق جانی یا مالی یا آبروی مردم بود، علاوه بر شروط پیشین یک شرط چهارم نیز دارد که حلالیت خواهی از صاحب حق یا بازگرداندن حقتش به اوست.

برای شناخت حقیقت توبه و شروط آن به سوال شماره (13990) و (182767) مراجعه نمایید.

پشیمانی یکی از شروط اصلی یا رکن بزرگ توبه است و برای همین است که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - فرمودند:

پشیمانی توبه است و آلبانی در صحیح ابن ماجه این روایت را صحیح دانسته است.

تا جایی که برخی از علما گفته‌اند:

برای توبه محقق شدن پشیمانی کافی است زیرا همین مستلزم ترک گناه و تصمیم جدی برای برنگشتن به آن است زیرا این دو از پشیمانی حاصل می‌شوند نه آنکه دو اصل همانند آن باشند.

نگاه: فتح الباری (۱۳ / ۴۷۱).

قاری - رحمه الله - می‌گوید:

توبه پشیمانی است، زیرا بقیهٔ ارکان [توبه] از جمله دست کشیدن از گناه و تصمیم جدی به بازنگشتن و برگرداندن حقوق در حد امکان بر همین پشیمانی مترتب می‌شوند... منظور پشیمانی از انجام گناه، از این جهت که گناه است می‌باشد نه [نیت] دیگر.

مرقاة المفاتیح (۴ / ۱۶۳۷).

منظور از پشیمانی همان غمگین شدن یا غم شدید است چنانکه در **لسان العرب** (۸ / ۷۹)، (۶ / ۴۳۸۶) آمده است.

زیرا آنجا نخست **پشیمانی** را به تاسف و سپس تاسف را به غم یا مبالغه در غم تفسیر کرده است.

از سخن پیشین، علامه قاری پشیمانی را به **غمگین شدن برای انجام معصیت از آنجایی که معصیت است** تفسیر کرده. معنی این سخن این است که همهٔ این غم برای آن باشد که کارش گناه بوده و در این صورت پشیمانی مورد نظر در توبه محقق شده است.

و اگر این ندامت صادقانه باشد گناهکار آن گناه را ترک می‌کند و عزم جدی بر عدم بازگشت به آن می‌گیرد و بدین شکل توبه کامل شده و شروطش محقق می‌شود.

بنابراین، هر کس گناه را به خاطر آنکه معصیت الله متعال است - یعنی از روی خوف الله و طاعت وی - ترک کند و وقوع در گناه و معصیت رب العالمین را در دل بد بدارد و آرزو کند که ای کاش به جای معصیت، اطاعت الله را می‌کرد و تصمیم جدی بگیرد که دیگر تکرارش نکند، قطعاً چنین کسی پشیمان شده و همین باعث شده دست از گناه بکشد.

غزالی - رحمه الله - در احیاء علوم الدین (۴ / ۴) می‌گوید:

«بدان که توبه معنایی است نظم یافته و شکل گرفته از سه امر پی در پی: علم و حال و فعل.

بنابراین علم در وهلهٔ نخست است، سپس حال و در مرحلهٔ سوم، فعل.

اولی موجب دومی است و دومی موجب سومی، ایجابی که مقتضای سنت الله در ملک و ملکوت است.

اما علم، شناخت بزرگی زبان گناهان است و اینکه گناهان مانعی است میان بنده و هر چه دوست دارد.

پس اگر این را در حقیقت و با یقین غالب بر قلبش بشناسد از این معرفت به سبب از دست رفتن آنچه محبوب است دردی بر قلب غالب می‌شود زیرا قلب هرگاه احساس کند چیز محبوبی را از دست داده درد می‌کشد و اگر این از دست دادن به سبب کاری باشد که انجام داده برای آن تاسف می‌خورد و این درد را که به سبب آن کار از دست دهندهٔ محبوب حاصل شده، پشیمانی می‌نامند.

حال اگر این درد بر قلب غالب شده و مستولی گردد به سبب این درد بر قلب حالتی دیگر برانگیخته شود که آن را اراده و قصد انجام فعلی نامند که به حال و گذشته و آینده تعلق دارد.

اما تعلق آن به حال با ترک گناهی است که مرتکبش شده.

و تعلقش به آینده با عزم جدی برای ترک آن گناهی است که موجب از دست رفتن محبوب شده، تا پایان عمر.

و تعلقش به گذشته با جبران و ادای آنچه گذشته است در صورتی که قابل جبران باشد.

... بنابراین علم پشیمانی و قصد متعلق به ترک در حال و آینده و جبران گذشته سه معنایی است که پی در پی حاصل می‌شود و به مجموع آن توبه می‌گویند.

بسیاری اوقات نام توبه تنها بر پشیمانی اطلاق می‌شود و علم را به عنوان مقدمه و ترک را به عنوان ثمره و تابع آن قرار می‌دهند که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - بنابر همین اعتبار فرموده‌اند: **پشیمانی توبه است** زیرا پشیمانی بدون علمی که موجب آن شده و ثمره‌ای که از آن پدید می‌آید و عزیمتی که در پی آن حاصل می‌شود، نیست، در نتیجه پشیمانی از دو سویش یعنی ثمره و عاملش در بر گرفته شده است».

وی همچنین (۱۴۴ / ۳) می‌گوید:

«ترس اگر به سبب کاری در گذشته باشد باعث پشیمانی می‌شود و پشیمانی به تصمیم می‌انجامد و پیامبر - صلی الله علیه وسلم - می‌فرماید: **پشیمانی توبه است**».

بر این اساس مشخص می‌شود که ترک گناه توسط شما و تصمیم جدی شما به بازنگشتن دلیل حصول پشیمانی در قلب شماست.

پس این وسوسه‌ها را ترک کنید؛ وسوسه‌هایی که شیطان می‌خواهد از طریق آن این توهم را در دل شما بیندازد که شما توبه نکرده‌اید یا اینکه توبه غیر ممکن است یا قادر به آن نیستید و در نتیجه گرفتار نومیدی و یاس شوید و گمان کنید که دروازهٔ توبه به روی شما بسته شده است.

از الله تعالى خواهانيم همگي ما را از شيطان رجيم حفظ کند و توفيق توبه نصوح عطا کند.

والله اعلم.